

3510

Հրատարակութիւն
Երկնացոյց Տեղական եւ Հրատարակչական Միութեան

— Թիւ 1 —

ՉԱՐԼԻ ԳԸԼԶԸՆ

ԹՄԲԱՀԱՐ ՏՂԱՆ

(Իրական կեանքի պատմութիւն մը)

82
Ռ-73

1935

մե ՍՍՀՍԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Գահիրէ

28 JUN 2005

22 NOV 2009

Հրասարակուրիւն
Երկնացոյց Տեսականի Հրասարակչական Միութեան

— Թիւ 1 —

ՉԱՐԼԻ ԳԸԼԶԸՆ

ԹՄԲԿԱԶԱՐ ՏՂԱՆ

(Իրական կեանքի պատմութիւն մը)

9428
8228

1935

Տպարան ՍՍ.ՀՍ.Կ.-ՄԵՍՐՈՊ

Գահիրէ

24.08.2013

3509

ՉԱՐԼԻ ԳԸԼԶԸՆ

ԹՄԲԿԱԶԱՐ ՏՂԱՆ

(Իրական կեանքի պատմություն մը)

Կեանքի մէջ երկու երեք անգամ Աստուած իր տղարմութիւնովը դպաւ իմ սրտիս, և ամէն անգամին զարծի գտիւս առաջ խոր համոզում ունեցայ մեղաւոր ըլլալուս վրայ:

Ամերիկեան պատերազմի ժամանակ, Միտցեսոյ Նաննգաս բանակին վերաբոյժ բժիշկն էի, և Կէթիգ-պուրկի պատերազմէն ետքը հիւանդանոցիս մէջ հարիւրաւոր վիրաւոր զինուորներ կային, որոնց մէջ քսան եւ ութը հաար տնիքան ծանրօրէն վիրաւորուած էին, որ իմ ծառայութեանս անմիջականօրէն պէտք ունէին: Ծանրօրէն վիրաւորուողներէն ոմանք՝ իրենց թեւերը կորսնցուցած էին, ոմանք՝ իրենց սրունքներուն կտրուելուն, և ոմանք ալ իրենց մէկ թեւին և մէկ սրունքին կտրուելուն պէտք ունէին:

Այս վերջին դասուն պատկանողներուն մէջ կար տղայ մը, որ հազիւ թէ երեք ամիսէ իվեր զինուորական ծառայութեան մէջ էր, և զինուորական տարիքը չունենալուն համար իբր թմբկահար զինուորաւորուած էր: Երբ ինծի օժանդակ վիրաբոյժը և հիւանդանոցին տնտեսներէն մէկը, իր անգամահասութիւնէն առաջ իրեն քլորֆորմ տալ ուզեր էին, գլուխը մէկ կողմ դարձնելով մերժած էր աւանել: Երբ տնտեսը ըսեր է իրեն, թէ տաիկա բժիշկին հրամանն է, «բժիշկը ինծի կանչեցէ՛ք» պատուիրաններ է տն:

64135-67

Երբոր ես գացի իր քովը՝ ըսի, « Ո՛վ պատանի, ինչո՞ւ կը մերժես քլորոֆորմ առնել: Ես երբ քեզ գտայ՝ պատերազմի դաշտին վրայ, այնքան տնջոյս վիճակ մը ունէիր. որ խորհեցայ թէ՝ արդեօք կ'արժէ՞ր վերցնել քեզ, սակայն ճիշդ այդ վայրկեանին երբ այս խոշոր, կապոյտ աչքերդ բացիր, խորհեցայ որ մայր մը ունենալու ես, որ այժմ իր գտնուած տեղը տղուն վրայ կը մտածէ: Չուզեցի որ դաշտին վրայ մնանիս, և ոտոր համար ու հրամայեցի որ քեզ հոս բերեն. սակայն հիմա դուն այնքան արիւն կրանցուցած ես, որ առանց քլորոֆորմի չես կրնար սովալ գործողութեան մը: Ուստի ալէկ կ'ըլլայ որ քիչ մը տամ քեզի»:

Իր ձեռքը դրաւ իմ ձեռքիս մէջ և նայելով երեսիս ըսաւ. «Տօգթոր, մէկ Կիրակի կէսօրէն վերջը, Կ. Դպրոցին մէջ, երբ սովալին իննուկէս տարու էի, սիրտս Բրիտանիա տուի: Այն ատեն սովալեայ Անոր վատահիլ, և ունկէ իվեր միշտ իրեն տարաւնում եմ, և գիտեմ որ հիմա ու կրնամ իրեն տալանիլ: Ան է իմ ոյժս և քլորոֆորմս, Ան պիտի օգնէ և ոյժ պիտի տայ սովալին իմ թեւս և ոտքս կարած ժամանակդ»:

Այն ատեն հարցուցի իրեն արդեօք կը թոյլատրէ որ քիչ մը օդի տամ: Կրկի՞սն իմ երեսս նայեցաւ և ըսաւ. «Տօգթոր, հինգ տարեկան էի, մայրս ծունկի եկաւ քովս, մէկ թիւը վիզս փաթթած ըսաւ,— 'Չարլի հիմա կ'աղօթեմ Յիսուսի քեզի համար, որպէսզի երբեք չի ճաշակես զօրաւոր ըմպելիք: Դու հայրդ միտաւ գինով և իջաւ գինովի մը գերեզմանը: Ես խոտաւայ Աստուծոյ, որ եթէ Իր կամքն է որ դուն մահնում, զգուշացնես ուրիշները այդ դառն բաժակէն:՝ Հիմայ ես տանընթեր տարեկան եմ և երբեք չեմ ճաշակած սուրճէն և թէյէն տեղի զօրաւոր ըմպելիք մը: Ինչպէս յայտնի է ամենայն հաւանականութեամբ իմ Աստուծոյս առջեւ պիտի ելլեմ, պիտի ուզէ՞իր զրկել

զիս Աստուծոյ առջեւ ստամոքսիս մէջ օդիով»:

Այն նայուածքը որ այդ տղան ուղղեց ինծի, երբեք պիտի չմոռնամ: Այն ժամանակ ես կ'առէի Յիսուսը, սակայն կը յարգէի այդ տղուն հաւատարմութիւնը իր Փրկչին հանդէպ. և երբ տեսայ թէ ինչպէ՞ս կը սիրէր և կը վստահէր Անոր մինչեւ վերջը, յուզեց իմ սիրտըս և այդ տղուն համար ըրի ինչ որ ո՛չ մէկ զինուորին ըրած չէի, այսինքն՝ հարցուցի իրեն թէ՝ արդեօք կ'ուզէ՞ր բանակին Երեցը տեսնել, և ինքը, «Ո՛հ, ա՛յո սօգթոր պատասխանեց»:

Երբոր քարոզիչը եկաւ, անմիջապէս ճանչցաւ տղան, որովհետեւ յաճախ կը հանդիպէին իրարու՝ վրանին տակ կատարուող աղօթապաշտերուն մէջ: Առնելով իր ձեռքը ըսաւ, «Չարլի, շատ կը ցաւիմ քեզ այս տխուր վիճակին մէջ տեսնելուս համար»: «Ո՛հ, ես լաւ եմ, ըսաւ Չարլի»:

«Տօգթորը ինծի առաջարկեց քլորոֆորմ առնել և ես մերժեցի, յետոյ ուղեց տղ օդի, ան ու մերժեցի, և հիմա եթէ իմ Փրկիչս զիս կանչէ կրնամ ելլել իր քովը յատակ միտքով»:

«Կարելի է որ չմնանիս Չարլի, ըսաւ, բանակին քարոզիչը, սակայն եթէ Տէրը քեզ կը կանչէ Իր քովը, կա՛յ բան մը որ կրնամ ընել քեզի համար մահէդ վերջը»:

— Այո՞, հաճեցէ՛ք ձեր ձեռքը խօթել բարձիս տակը և հանեցէ՛ք Սբ. Գիւրքս, անոր մէջ պիտի գտնէք իմ մօրս հաղթէս կը խնդրեմ որ զրկէք զայն մօրս և գրեցէ՛ք իրեն թէ՝ տունը ձգելէս իվեր որ չանցաւ, որուն մէջ ես Աստուծոյ խօսքէն կտոր մը չկարգայի և չաղօթէի, որ Աստուծոյ օրհնէ իմ սիրելի մայրս, հոգ չէ թէ ճամբան ըլլայի, պատերազմի դաշտին վրայ կամ հիւանդանոցին մէջ:

«Ուրիշ բան մը ես ունի՞մ որ քեզի համար կրնամ ընել տղա, հարցուց քարոզիչը»:

— Այո՞, պր. քարոզիչ, հաճեցէ՛ք գրել համակ մը ևս Կ. Դպրոցիս անօրէնին, Սէնտլ փողոցի մէջ, Պրուք-

լին՝ Նիւ-Եօք, և ըսէք իրեն որ իր քաղցր խօսքերը, չառ ազօթքները ինծի հետ էին պատերազմի բոլոր վտանգներու ժամանակ և հիմա ալ են իմ մահուան ժամուս։ Կը խնդրեմ սիրելի Փրկչէս որ օրհնէ իմ տնօրէնս, այս է ամէնը։

Յետոյ դառնալով իմծի ընտւ. «Հիմա տօգթոր, ես պատրաստ եմ և կը խոստանամ որ մինչև իսկ պիտի չհեծեմ իմ թեւս և սրունքս կտրելու ժամանակդ, եթէ ինծի քրորոքորմ չառա»։ Ես խոստացայ, սակայն քաջութիւնը չունեցայ դանակը ձեռքս առնելու գործողութիւնը կատարելու համար, նախ քան երթալս միւս սենեակը և գրգռիչ հեղուկ մը խմել, որպէսզի ջիւղերս իվիճակի ըլլային պարտականութիւնս կատարելու։

Երբ իր միտքերը կը կտրէի, Չարլին երբեք չհեծեց. սակայն երբ ձեռքս տռի սղոցը՝ ոսկորը դատելու համար, ազան իր բարձին ծայրը առաւ բերանը, և ինչ որ ես կրնայի լսել իր ըսածներէն սա էր, «Ով Յիսուս, օրհնալ Յիսուս, քովս կեցիր, օգնէ՛ ինծի հիմա»։ Ան կատարեց իր խոստումը և երբեք ձայն չհանեց։

Այն գիշեր ես չկրցայ քնանալ. ո՛ր կողմ որ դառնայի այդ գեղեցիկ և քնքոյ տէքերը կը տեսնէի. երբ իմիններս կը դոցէի, «Օրհնալ Յիսուս քովս կեցի՛ր, օգնէ՛ ինծի հիմա», բառերը կը հնչէին ականջներուս մէջ։ Ժամը տասնը երկուքին և մէկին մէջտեղ սնկողնէս ելայ և հիւանդանոց այցելեցի, որ կեանքիս մէջ ըրած բանս չէր եթէ մասնաւորապէս չկանչուէի, սակայն բուն փափաք մը ունէի տեսնելու այդ ազան։ Երբ հոն հասայ, տնտեսներէն մէկը ինծի իմացուց, որ անյոյս վիճակ ունեցողներէն մեծած էին տասնը վեց հատը և մեռելանոց փոխադրուած։

«Ի՞նչպէս է Չարլի Գրլզընը, մեռնողներուն մէջ ան ալ կ'ո՞րհնուցի»։

«Ո՛ր, պր, բժիշկ պատասխանեց անասը, ան կը

քնոնայ մշիկ, մշիկ ինչպէս երախայ մը»։ Երբ գոցի իր պառկած տեղը, հիւանդապահներէն մէկը ինծի իմացուց, որ բանակին երէցին հետ քանի մը հոգիներ եկած էին ժամը իննին տասներորդ, երգ երգեր և Սբ. Գիրք կարդացիւր էին, և ջերմաւանդ տղօթքներ մատուցած էին Չարլի Գրլզընի մահճակալին քովը՝ ծընրադրած, և տղօթքէն հաքը, դեռ իրենց ծունկերուն վրայ երգեր էին երգերուն ամենաքաղցրը—Ով հոգեւոյս սիրող Քրիստոս — երգը, որուն մասնակցեցաւ Չարլին ալ։ Չեմ հասկնար, որ այդպիսի չարչրկող ցաւերուն ենթակայ այդ ազան, ի՞նչպէս կրցաւ երգել»։

Իր թեւը և սրունքը կտրելէս հինգ օր վերջը զիս ազած էր իր քովը, և այն օրը՝ առաջին անգամ ըլլալով, աւետարանչական քարոզ մը լսեցի իրմէ։ «Տօգթոր, ըստ ան, իմ ժամանակս եկած է, չեմ յուսար տեսնել տրեգական ուրիշ անգամ ծագիլը Սակայն փառք Աստուծոյ ես պատրաստ եմ երթալու, սակայն մեռնելէս առաջ կը փափաքիմ բոլոր սրտովս շնորհակալութիւն յայտնելու քեզի, քու բարեացակամութեանդ համար, ինձ հանգէպ։ Տօգթոր, դուն հրեայ մըն ես, դուն չես հաւատար Յիսուսի, հաճեցէք կենալ հոս տեսնալու համար իմ մեռնիլս՝ վստահելով իմ Փրկչիս մինչեւ կեանքիս վերջին վայրկեանը»։

Այնպէս կենալ, սակայն չկրցայ, որովհետեւ կենալու քաջութիւն չունէի, ոչ ալ տեսնելու քրիստոնեայ տղու մը մեռնիլը՝ ուրախանալով սիրոյն մէջ այն Յիսուսին՝ զոր ինծի սորվեցուցած էին ասուր Հեւտեաբար շուտով դուրս ելայ սենեակէն։ Քստն վայրկեան հաքը անտես մը գտաւ զիս իմ անձնական սենեակիս մէջ, երեսս ձեռքերուս մէջ նստած և ըսաւ, «Տօգթոր, Չարլի Գրլզըն կ'ուզէ քեզ տեսնել»։

«Հիմա տեսայ զինքը, պատասխանեցի, դարձեալ չեմ կրնար տեսնել զինքը»։ — «Սակայն տօգթոր, կ'ըսէ որ մեռնելէս առաջ անգամ մըն ալ պէտք է

տեսնեմ զինքը»։ Որոշեցի զինքը տեսնել, սիրալիր խօսք մը ըսել իրեն և ձգել որ մեռնի։ Հաստատապէս որոշեցի, որ իր խօսքերէն երբեք և դոյզն ինչ չազդեւիմ, մանաւանդ իր Յիսուսին վերաբերեալ խօսքերէն։ Երբոր հիւանդանոց մասյ, նշմարեցի որ արագ արագ իր վախճանին կը հասնի, նստայ իր անկողնին քովը։ Խնդրելէն յետոյ որ իր ձեռքը բռնեմ ըսաւ. «Տօգթոր, կը սիրեմ քեզ, որովհետեւ հրեայ մըն ես. այս աշխարհի վրայ գտած ամենամեծ բարեկամս հրեայ մըն էր»։ Հարցուցի թէ ո՞վ էր ան։ Ան պատասխանեց. «Յիսուս Քրիստոս» որուն կ'ոչեմ քեզ յանձնարարել մեռնելէս առաջ։ Խօսք կուտայ ինծի տօգթոր, ինչ որ պիտի ըսեմ քեզի երբեք չպիտի մոռնաս»։

Ես խոստացայ և ինքը ըսաւ. «Հինգ օր առաջ երբ դուն թեւս ու սրունքս կը կտրէիր, աղօթեցի Տէր Յիսուս Քրիստոսի, որ քու հոգիդ փրկէ»։ Այս խօսքերը սրախ խորը մխրճուեցան։ Չէի կրնար հասկընալ թէ ինչպէս՝ երբ ես իրեն կը պատճառէի ամենասատակ ցաւ, այդպիսի տան մը կրնար մոռնալ ինքզինքը, և խորհիլ իր Փրկչին վրայ և իմ չիբըրկուած հոգւոյս վրայ։

Իմ բոլոր ըսածս իրեն այս էր. «Սիրելի աղա, չուտով պիտի հանգստանաս»։ Այս խօսքերով ձգեցի զինքը. անկից տասներկու վայրկեան վերջը ան քնացած էր մահուան քունը, ապահով Յիսուսի բազուկներուն մէջ։

Պատեարագմի միջոցին հարիւրաւոր զինուորներ մեռան իմ հիւանդանոցիս մէջ, և սակայն միայն մէկուն գերեզմանը գացի, և այդ մէկը Չարլի Գըլզըն էր. թմրկահար աղան։ Երեք մղոն ճամբորդեցի թաղման ներկայ ըլլալու։ Հոգ տարի, որ անոր հագցնեն զինուորական նոր հագուստ մը և դրուի սպայի մը յատուկ դագաղի մէջ՝ վրան Մ. Նանանգոյ գրօշակովր։

Այս սիրելի աղան մահուան խօսքերը խորապէս

ցուցեցին զիս։ Այն տան ես հորուստ էի դրամական տեսակէտէ, սակայն յօժար էի վերջին փէնիս տալ ունենալու համար Չարլիին զգացումները Քրիստոսի հոնդէպ, սակայն այդ զգացումը կտրելի չէր գնել դրամով։

Իր մահէն քանի մը ամիսներ անցած էին, իսկ ես՝ այդ սիրելի աղուն խօսած խօսքերէն ինքզինքս չէի կրցած ազատել։ Անոնք զեւ կը հնչէին ականջներուս մէջ. բայց աշխարհային սարսնորու և զինուորականներու ընկերակցութեան մէջ ըլլալով հետզհետէ մոռցայ այն քարոզը, որ քարոզած էր Չարլի իր մահուան ժամերուն. սակայն չկրցայ մոռնալ իր սքանչելի համբերութիւնը՝ այդ սուր ցաւերուն տակ, և իր պարզ հաւատքը։ Յիսուսի հանդէպ, որուն անունը ինծի համար առած մը և նախատինք մըն էր։ Պայքարեցայ Քրիստոսի դէմ տասը երկար ստրկներ, ուղղափառ հրեայի մը բոլոր տակաւ թիւումը, մինչեւ այն տանը, որ Տէրը իր ողորմութեանը մէջ զիս չփման մէջ բերաւ քրիստոնեայ սփրիչի մը հետ։ Այս սփրիչը երկրորդ միջոցը եղաւ իմ դարձի գալուս։ Պատահամբ իր խանութը մտայ տծիլուելու։ Առաջին վայրկեանէն ակաւս ինծի խօսիլ Յիսուսի մասին։ Այնքան հրապուրիչ էին իր խօսքերը և շարժուձեւերը, որ նախապաշարուեցի բոլորովին զինաթափ եղած, հաճոյքով մտիկ ըրի խօսքերուն։ Խօսած ժամանակը կ'արտասուէր և ես կը զարմանայի որ ինչո՞ւ համար ինծի պէս օտարականի մը բարօրութեան համար այսքան խոր հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտար։ Դժուարաւ գտաւեցանք իրարմէ և սակայն բաժնուելու ժամանակ ըսաւ. «Պիտի շարունակեմ աղօթել քեզի համար գիշեր և ցօրեկ երեք ամիս, որպէսզի Յիսուս քեզ անհանգիստ ընէ, մինչեւ որ զիսքը ընդունիս իբր քու Փրկիչդ և փնտրուած Մեախոդ»։

Այս բոլոր տեղի ունեցածները վերջիչեւ տուին ին-

ծի Չարլի Գըլզընը: Դէպի տուն ճամբուս վրայ թրէք-
նի մէջ, սափրիչին խօսքերը այնքան կ'զրազեցնէին
որ, այն վտիօնը՝ ուր նստած էի, վաթսուէն ութսուն
հոգի կրնար աւանել, կէսը պարապ էր, ևս անգիտակցա-
բար քստորդ ժամուան մէջ նստած և ելած էի թոյր
պարապ տիտաներուն վրայ: Ճամբորդները սկսած էին
ինծի նայիլ կտակածանքով, առանց պատճառի և անը-
պատակ աթոռ փոխելու համար: Յետոյ քաջուեցայ
անկիւն մը, գոցեցի աչքերս որ քնանամ, սակայն ինք-
զինքս գտայ երկու կրակի մէջ, մէկ կողմէն սափրիչը,
միւս կողմէն թմբկահար աղան, երկու երկասարդ և
հաւատարիմ քրիստոնէներ կը խօսէին Յիսուսի մասին:
Այսպէս շուարած և անհանգիստ հասայ տուն և քոշ-
ուեցայ սենեակս: Ետևս պոյքոր մը մղեցի, երկու
ժամ անդադար հրէական ըմբռնումներու և համոզում-
ներուս գէմ: Պիչերուան ժամը երկուք էր, թէպէտ
օգը ցուրտ, սակայն ևս քրտինքներս մէջ էի: Սափ-
րիչէն բռնուելէս դեռ քսանը չորս ժամ չանցած գը-
տած էի խաղաղութիւնս: Սիրտս ու հոգիս ողորում
էր այնպիսի սերտութիւնով մը որ նմանը երբեք չէի
տեսած: Պիտէի որ փրկուած էի և Աստուած Յիսուսի
անունով ներած էր մեղքերս երբ ծռակերուս վրայ
խնդրած էի զայն:

Անմիջապէս վազեցի ննջասենեակ և կիսն արթն-
ցուցի այս սերտի լուրը տալու համար: Կիսն նոյն-
պէս ուղղափառ և մոխրանդ հրէսէի մըն էր: Երբ
գրկելով զինքը արթնցուցի և յայանեցի իրեն թէ՛
Մեսիան գտած էի, նեղացածի երեւոյթ տաւ և մեկդի
հրելով զիս, պաղութեամբ հարցուց «Ո՞ր գտար»:
«Յիսուս Քրիստոսը, իմ Փրկիչս և Մեսիաս, պատառխանեցի
ես»:

Ուրիշ բաւ մը չարտասանեց, հինգ վայրկեան չի
անցած անմիջապէս հագուեցաւ և ձգելով տունը գնաց
իր ծնողաց քով: Երեսը կը բնակէին մեր տան գիմայի

կողմը, թէպէտ գիշերուան ժամը երկուքն էր և դուր-
սը ստատիկ պաղ կար: Չգտցի իր ետեւէն, այլ ծռու-
կերուս վրայ ինկայ և աղաչեց իմ նոր գտած Փրկիչս
որ ինչպէս իմ աչքերս բացած էր, նաեւ բանար կնոջս
աչքերն ալ և առկէ ետքը քնացայ: Հետեւեալ օրը
առաւօտուն իմ կնոջս ծնողքը ըսած են իրեն ինծի
համար, թէ որ զիս իրեն տառաքին կոչէր անգամ մըն
ալ, զինքը ժողովեց պիտի զրկէին Սինակոկէն պիտի
կտրէին և պիտի նզովէին: Միեւնոյն տանը զաւակներս
կանչելով ըսեր էին, որ երբեք սակից վերջ ինծի հայր
չկոչեն, որովհետեւ Յիսուսը պաշտելով՝ պաշտած կ'ըլ-
լայի խաբերայ մը և ևս ալ եղած էի Անոր չափ գէշ և
վատ մէկը:

Դարձի գալէս հինգ օր վերջը, վիրաբոյժ-գօրովա-
րէն՝ ի Վաշինկթօն հրաման եկաւ որ կառավարական
գործով զէպի տրեմուտք մեկնիմ: Կարագութեանս
սահմանին մէջ բոլոր միջոցները գործածեցի կնոջս հետ
հաղորդակցութեան մտնելու և անձամբ հրամայաւ տա-
նելու իրմէ: Սակայն նա ո՛չ կ'ուզէր երեսս տեսնել և
ոչ ալ գրել ինծի: Այսու ամենայնիւ դրացիի մը մի-
ջոցաւ լուր գրկած էր ըսելով թէ որքան տանն որ ևս
Յիսուս Քրիստոսը կը կոչէի իմ Փրկիչս, պէտք չէի
զինքը կոչել իմ կինս, որովհետեւ այլեւս չէր ուզեր
ինծի հետ ապրիլ: Այսպիսի լուր մը չէի տկնկալեր
կնոջմէս, որովհետեւ թէ՛ կիսն և թէ՛ զաւակներս շատ
կը սիրէի: Ուստի ախուր սիրտով մը ձգեցի տունը այդ
առաւօտ ճամբորդելու հազար երեք հարիւր մզոն ճամ-
բայ՝ պարտականութեանս վայրը երթալու, առանց տես-
նելու կիսն և զաւակներս:

Յիսուսը չորս օր կիսն համակներէս ո՛չ մէկուն ու-
զեց պատառխանել, թէպէտ ևս կը գրէի ամէն օր իրեն
և իւրաքանչիւր զրկուած համակին հետ կ'աղօթէի, որ
Աստուած իր սիրտը համոզէր գէթ անոնցմէ մէկ հասը
կարգալու: Կ'զգայի թէ, եթէ մէկ հասը կարգար —

որովհետեւ ամէնուն մէջ ալ Քրիստոս կը քարոզուէր — տունը ձգելէս սառալ ինծի ըրածներուն և ըսածներուն վրայ պիտի անդրադառնայ: Բանաստեղծ Կովսէրիւն, «Աստուած կը շարժի խորհրդաւոր կերպով իր հրաշքները կատարելու» տալերը երբեք այսքան նշանակալից կերպով մը չէին իրականացած իմ կեանքին մէջ: Որովհետեւ իմ աղջկանս անհնազանդութիւնովն է որ իմ կ'ընս դարձի եկաւ և ապաշխարեց:

Աղջիկս՝ մեր երկու զաւակներուն պզտիկն էր, և տունատարակ կը նկատուէր իր հօրը սիրելին: Դարձի գալէս վերջը, ինձ հանգէպ զգացած սէրը՝ մէկ կողմէն և մօրը հանգէպ ունեցած պարտականութիւնը՝ միւս կողմէն, իր միտքը տեսական խռովքի մէջ պահած էին: Տունէն բաժնուելուս յիսունը երրորդ գիշերը, աղջիկս իր երազին մէջ տեսեր է որ իր հայրը մեռած է: ասկէ զտրհուրած, կ'որոշէ որ իր հօրը ձեռագրով գալիք միւս նամակը՝ ինչ որ ալ պատահի, չպիտի ձգէ որ պատուով և նետուի: Հետեւեալ սառու, դրան քով կ'սպասէ թղթաբերին. անմիջապէս անոր ձեռքէն առնելով նամակը կը ստնեցնէ իր ծոցը և վազելով կերթայ իր սենեակը. կը կղպէ իր դուռը և կը բռնայ նամակը: Կ'սկսի կարդալ զայն և կը կարդայ երեք անգամ իրարու ետեւէ տանց ձգելու իր ձեռքէն: Նամակը այն սատիճան տխրեցուցած էր իր սիրտը, որ երբոր վար կ'իջնէ, մայրը կը նշմարէ որ լացած է, կը հարցնէ թէ ի՞նչ պատահած է:

«Մայր, կ'ըսէ աղջիկը, եթէ ըսեմ պիտի վշտանաս, եթէ սակայն կը խոստանաս չի վշտանալ ամէն բան պիտի պատահեմ»: «Ի՞նչ է աղջիկս, կը հարցնէ մայրը»։ Հագուստին տակէն հանելով նամակս, կը պատմէ իր մօրը՝ գիշերը տեսած երազը և կ'աւելցնէ, հօրս նամակը բացի այս առտու և հիմա չեմ կրնար և չեմ ուզեր հաւատալ թէ իմ հայրս գէշ մարդ մըն է ինչպէս կ'ըսէ մեծ հայրս և մայրս, ասկից վերջը չպիտի հա-

ւատամ ոչ մէկ մարդու խօսքին հօրս մտքին ըսեալ, որովհետեւ գէշ մարդ մը այնպիսի նամակ մը չկրնար գրել իր կնոջ և զաւակներուն: Խնդրեմ մայր, կարդա՛ տո՛ւ նամակը», ըսելով կ'երկնցնէ զայն իր մօրը: Կինս տանելով նամակը կը տանի իր սենեակը և կը պահէ իր գլուխին մէջ: Կէսօրէն ետքը կը քաշուի իր սենեակը, կը կղպէ դուռը ետեւէն, նամակս կը հանէ գլուխէն և կ'սկսի կարդալ: Քանի կը կարդայ, այնքան ինքզինքը դէշ կ'զգայ: Վերջը ինծի պատմեց որ գետինը չէր դրած նամակս մինչեւ որ հինգ անգամ կարդացեր էր զայն: Վերջին անգամ կարդալէն ետքը կրկին զայն կը դնէ գլուխին մէջ և կ'երթայ միւս սենեակը աչքերը լեցուած արցունքով: Այժմ իմ աղջկանս կարգն էր հարցնել իր մօրը թէ ինչո՞ւ համար կուլայ: «Աղջիկս սրտի ցաւ ունիմ» կ'ըսէ և կ'երկընայ բազմացին վրայ: Թէ՛յ մը կը բերնն սակայն՝ չանցնի որ սրտին ցաւը: Իր մայրը կուգայ քովը, անուկան գեղեր կը պատրաստէ, օգուտ չնն ըներս Բժիշկ մը կը կանչեն: Դեղ մը կը գրէ, սակայն անօգուտ: Երբ կինս վերջը ինծի պատմեց, նա կը փափաքէր որ իր մայրը քովէն երթար, որովհետեւ բուն փափաք մը կ'զգար ծունկի վրայ գալու, ինչպէս ես զգացեր էի այդ փափաքը ժամանակին: Անմիջապէս որ մայրը գացեր է, ծունկի վրայ եկեր է իր մահաւաղ ջովը, երկու վայրկեան չտեսած Քրիստոս՝ մեծ Բժիշկը այցելած էր իրեն, բժշկեր և ապաշխարութեան առաջնորդած էր զինքը:

Յաջորդ տառաւորուն հետագիւր մը ստացայ հետեւեալ պորտուկովութեամբ. «Սիրելի ամուսինս, անմիջապէս առն եկուր. կը խորհէի որ դուն սխալ ես, և ես չիտակ, սակայն զատի որ ես սխալի մէջ եմ իսկ դուն ճշմարտութեան մէջ: Քու Քրիստոսը իմ Մեսիասն է, քու Յիսուսը իմ Փրկիչս: Երէկ գիշեր տառնը մէկը տառնը ինն անցած երբ ծունկի վրայ էի, կեանքիս

մէջ առաջին անգամ ըլլալով Տէր Յիսուս փոխեց իմ հոգիս»

Այս հեռագիրը կարդալէն ետքը՝ կառավարութեան և իր գործին այլևս սէնթի չափ արժէք չտուի, գործս ձգեցի անկատար և առաջին ձեպընթացով վազեցի տունս։ Երբ մեր տան առջեւը հասայ, տեսայ որ դրան առջեւ կեցած կինս ինծի կ'սպասէր։ Իր զէմքը կը ճառագայթէր ուրախութենէն։ Երբոր կառքէն դուրս ելայ վազեց դիմաւորեց զիս և անմիջապէս վրդս փաթթուեցաւ։ Փողոցին միւս կողմը իր հայրն ու մայրն ալ իրենց դրան առջեւ կեցած էին, երբ տեսան մեզ իրարու գրկին մէջ, սկսան անիծել թէ՛ զիս և թէ կինս։

Կնոջս դարձի գալէն և իր սիրտը Քրիստոսի տուլէն տասը օր վերջ իմ աղջկիս ապաշխարեց։ Նա հիմա կ'ինն է քրիստոնեայ քարոզիչի մը և գործակից իր ամուսնոյն՝ Տէրոջը այգիին մէջ։ Ապաշխարելէս անմիջապէս վերջը գրեցի իմ մօրս ալ Գերմանիա և պատմեցի թէ ինչպէս գտած էի Մեսիան։ Այս բարի լուրը չէի կրնար ծածկել, և սրտիս մէջ կը խորհէի որ պիտի հաւատայ ինծի՝ իր տանը չորս զաւակներուն ամէնէն մեծին։ Արդարեւ, երբ դարձի եկայ, կրնամ բնել, որ իմ սրտիս առաջին փափաքը եղաւ սա՛ թէ՛ բոլոր բարեկամներս, ըլլայ. հիւստի կամ ուրիշ ազգէ, մասնակից ըլլային իմ նոր գտած ուրախութեանս։ Մօրս հանդէպ այս փափաքիս մէջ յուսախաբ եղայ։ Որովհետեւ միայն մէկ նամակ — եթէ անէճքի գիր մը նամակ կրնայ կոչուիլ — առի իրմէ հինգ ամիս վերջը, որ առաջ ամիսը անգամ մը կը գրէր։ Արդէն ուշանալէն կը կուսէի թէ այսպիսի բան մը պիտի պատահէր, և իւրաքանչիւր հրեայ որ քրիստոնէութիւնը կ'ընդունի պէտք է սպասէ այս նշովքը իր ազգականներէն։ Երբ իր նամակը ստացայ անմիջապէս բացի։ Թուական չկար, «սիրելի զաւակովս» չէր սկսեր, ինչպէս որ սովոր էր, այլ կը կարդացուէր այսպէս։—

«Մէքս, այլևս իմ զաւակս չես, մենք ողբով քեզ թողեցինք. կը սգանք քու վրագ իբր մեռած մէկը։ Եւ հիմա Աբրահամին, Իսահակին և Յակոբին Աստուծոյ հարուածէ քեզ, որ կուրանտս, խուլ և համր դառնաս և դատապարտէ քու հոգիդ յաւիտեան։ Դուն ձգեցիր քու հայրերուդ կրօնքը և Սինակովը խաբեքայ Յիսուսի մը համար և հիմա առ քեզի մօրդ անէճքը»։ Դլարս

Յիսուս Քրիստոսի կրօնքը ընդգրկելու և Սինակովին կ'անակ դարձնելու համար գալիքները հաշուի առեր էի, սակայն կը խոստովանիմ որ հազիւ թէ պատրաստ էի մօրմէս այսպիսի նամակի մը։ Երբեք սակից առաջ Դաւիթին հետեւեալ խօսքերը այսքան քաջալերական և խնայողից երեւցած չէին ինծի և կնոջս. «Թէեւ հայրս ու մայրս զիս թողուն բայց Տէրը զիս պիտի ընդունի» (Սաղ. 27:10)։ Մէկը չխորհի թէ հրեայի մը քրիստոնեայ ըլլալը դիւրին բան մըն է, եւ պատասխանեցի մօրս նամակին քանի մը օր վերջը հետեւեալ խօսքերով։—

Տունէն այնքան հեռու մայր իմ

Պիս՝ աղօթեմ քեզի համար,

Ինչո՞ւ կ'անիծուիմ ես, մայր իմ

Ինչո՞ւ այս նամակը ինծի։

Երբ գգացի մեղքես մայրիմ

Ըսի, «Յիսուս փրկէ զիս»։

Այժմ ուրախ եմ ես մայր իմ

Քրիստոս մեռաւ ինձ համար։

Ըսի ինձ, «ասէ զԱյն», մայր իմ

Դեռ կը կոչես զԱյն տաբօղ,

Ան մեռաւ Խաչին վրայ մայր իմ

Ան է զիս մեղքէ փրկող

Թող՝ քեզ ուղղեմ Անոր մայր իմ

Երբ ծուկն ծած կ'աղօթեմ,

«Յիսուս, քնդունէ այժմ մայր իմ

Սիրուն Յիսուս, փրկէ հոգիս»։

Համոզուե սիրելի մայր իմ
Թող սիրոյ չի կարծաւանայ.
Յիսուս՝ հրէից Մեսիան
Մեռաւ քեզի համար ալ:
Կը մեծե՞ս այս շնորհի մայր իմ
Կրնա՞ս դարձնել երես,
Ո՞ր եկա՛ւր, Յիսուսի, մայր իմ
Դրկե զԱյն եւ քսե, «Իմս ես»:

Թէպէտ անկէ իվեր երբեք չգրեց ինծի, սակայն
իր վերջին խօսքը, իր հոգեւարքի ժամանակ, երբ
այլեւս կեանքը խոյս կուար իրմէ, եղած էր իմ ա-
նունս, Մէքս:

Դառնալով իմ տղուս, կնոջս ծնողքը խոստացեր էին
ժառանգորդ ընել իրենց ունեցածին վրայ, պայմանաւ
որ ուրանայ իր հայրն ու մայրը, և ան հաւանած էր:
Կինս մեռաւ իր դարձի գալէն քսանը մէկ տմիս վերջը:
Մեռնելէն առաջ իր փափաքն էր տեսնել իր տղան որ
կ'ապրէր եօթը վայրկեան քալելու չափ հեռու մեղմէ:
Կանչեցի զինքը կրկին ու կրկին և խնդրեցի որ գոյ
տեսնէ իր մահամերձ վիճակի մէջ պտուկող մայրը:
Քաղաքիս պաշտօնեաներէն մէկը իր կնոջ հետ միասին
գացին համոզելու համար զինքը որ մեռնող մօր մը
փափաքը կատարէ, սակայն իր պտտախոնքը եղած էր
«Անիծեալ ըլլայ, թող մեռնի. նա այլեւս իմ մայրս չէ»:

Հինգշաբթի առաւօտուն (կնոջս մեռած օրը) նա
խնդրեց ինձմէ կանչել եկեղեցւոյն անդամները որպէս-
զի մահուան ժամուն իր քովն ըլլան: Ժամը տասնու-
կէսին խնդրեց Տիկ. Րայլէն (քարոզիչին կինը և իր մը-
տերիմ բարեկամը) որ իր ձախ ձեռքէն բռնէ և հոն
գտնուող քոյրեր միմեան անոր: Անկողնին միւս կողմն
ալ ես կեցայ և բռնեցի ուջ ձեռքէն և եղբայրներ մի-
ացան ինծի. այսպէս 35 հոգի չըմտնակ մը կազմելով
տեսնակին մէջ երգեցինք:—

Ո՛վ հոգեոյս սիրող Քրիստոս
Թող թու՛նիս ևս քոյդ ինոց.

Երբ շատ մեղմօրէն մենք սկսանք երգել,—

«Տէր ամէն բան ես ինձ դուն»

Կինս տկար սակայն յատակ ձայնով մը ըսաւ.

«Այո, Տէր ամէն բան ես ինձ դուն,

Եկաւ օրհնեալ Յիսուս, տար զիս տուն»

և քնացաւ մահուան քունը:

Տղաս չեկաւ իր մօրը յուզարկուելու թեան, ոչ ալ
եաքը այցելեց անոր գերեզմանը: Ինծի հայր չէր կան-
չեր, ոչ ալ կը պտտախոնքէր իմ նամակներուս Գեր-
մանիս անցնելէն վերջը: Երեք անգամ Աղլանտեանը
անցայ Գերմանիա գացի զինքը տեսնելու և հաշտուելու
համար, սակայն չկրցայ յաջողիլ. որովհետեւ չէր ուզեր
զիս տեսնել: Այս բանը, սակայն, զիս մղեց աւելի
ջերմեռանդօրէն ազօթելու որպէսզի ինքն ալ ձերբա-
զատուէր հրէական կուրուքներէն և նայէր Յիսուսի իբր
«Դառն Աստուծոյ որ աշխարհի մեղքերը կը վերցնէ»:
Չորրորդ այցելութիւնս Գերմանիա, 1887ին զօրացուց և
քաջալերեց իմ հաւատքս. որովհետեւ տղաս ոչ միայն
հաւանեցաւ տեսնել զիս, այլ դառն արցունքներ թա-
փեց անցեալի յիշատակութեանց վրայ: Տասնը չորս
տարիներէ իվեր առաջին անգամ ըլլալով հայր կը
կանչէր ինծի Անմիջապէս յայտարարեց իր որոշումը
Ամերիկա անցնելու և իր սիրելի քոյրը տեսնելու:
Դառնօրէն կը զգար վերջին անգամ իր մայրը չտեսնե-
լուն համար երբ նա կը մեռնէր, սակայն յոյս յայտնեց
տեսնել զինքը երկնքի մէջ: Իր հանդիպումը քրոջը
հետ, որ տասնը չորս տարիներէ իվեր տեսած չէր զայն,
աւելի լուս է երեւակոյցել քան նկարագրել: Ամերիկա
հասնելուն վաղորդայնին իսկ խնդրած էր քրոջմէն այ-
ցելիլ միասին մօրը և իր քոյրերը: Ազջիկս ինծի գրած
նամակին մէջ կ'ըսէր որ. կարծես իր սիրտը պիտի
պայթէր մօրը զննելու ինչով որ ալ և այսպէս կը վերջա-

ցընէր իր նամակը. «Սիրելի հայր իմ, կը գոհանամ Աստուծմէս, որ եղբայրս խոր զգլուսմ կը յայտնէ իր մեղքերուն համար: Ան կ'ըմբռնէ անցեալի մէջ իր պարտականութեանց մէջ թերացած ըլլալը, իր հօր, մօր, քրոջ հանգէպ: Ես, ամուսինս և մեր բոլոր բարեկամները կ'աղօթենք իր գարծի գալուն համար»:

Երկու չաբաթ վերջը կրկին կ'այցելէ մօրը գերեզմանը մինակը, հոն Աստուած իր մեծ ողորմութեանը համեմատ, Քրիստոսի սիրոյն, կը ներէ իր մեղքերը և կը փրկէ իր հոգին: Այս լուրը քոյր և եղբայր իրարմէ տառնց լուր ունենալու գրեցին ինծի Գերմանիա և սաստցայ այդ լուրը միեւնոյն փոստով: Գրած էր արեւտս իր նամակին մէջ որ կը պատրաստուի աւետարանչական գործին համար: Տէրը բարի եղաւ ինծի կեանք տալու, տեսնելու համար, որ այնքան երկար տեսն մերժած այն Յիսուսը այժմ իբր սիրելի փրկիչը կը վերկայէ և աւետարանչական գործ կ'ընէ եկեղեցիները այցելելով, ինչպէս ես կ'ընէի ժամանակ մը, առողջութիւնս չխանգարուած. և շնորհակալութեամբ կ'ըսեմ, որ Տէրը կ'օրհնէ իր ջանքերը:

* *

Դասնանք Չարլի Գըլլընի պատմութեան շարունակութեան: Դարձի գալէս ասանը ութը ամիս վերջը, իրիկուն մը, Պրուքլինի մէջ աղօթաժողովի մը գլոյցի: Ասիկա վկայութեան յաջողութենէն մէկն էր, ուր փերկուածներ վկայութիւն կուտան իրենց Փրկիչին սիրոյն վրայ: Քանի մը հոգիներ այսպէս խօսելէն հաքը, սուրիքոտ կին մը երու և ըսաւ. — «Սիրելի բարեկամներ, Քրիստոսի համար վկայութիւններուս տսիկա վերջինը կրնայ ըլլալ: Մեր ասն բժիշկը երէկ ինծի ըսաւ, որ իմ աջ թոքս գրեթէ լմնցած է և ձախ թոքս ալ մեծապէս վնասուած է, այնպէս որ կարճ ժամանակ ունիմ ձեզի հետ ստկայն ինչ որ մնացած է իմ մէջս Յիսուսի կը պատկանի: Ո՛հ, մեծ ուրախութիւն մըն է զիտ-

նալ, թէ աղաս պիտի տեսնեմ երկնքի մէջ Յիսուսի հետ: Իմ աղաս ոչ միայն զինուոր մըն էր իր հայրենիքին համար, այլ զինուոր մըն էր Քրիստոսի համար: Ան վերաւորակեցաւ կէթիզպուրկի պատերազմի ժամանակ և ինկաւ հրետայ աօգթորի մը ձեռքը, որ կտրեց իր թեւը և սրունքը, սակայն ինքը մեռաւ գործողութենէն հինգ օր հաքը: Իր վաչտին պաշտօնական ինծի նամակ մը գրեց և իմ աղաս Սբ. Գիորքը ինծի զրկեց: Այդ նամակին մէջ կը գրէր որ իմ Չարլիս մեռնելու ժամանակ հրետայ աօգթորը կանչած իր քովը և ըսած է իրեն. Տօգթոր մեռնելէս տաւջ կ'ուզեմ ըսել քեզի, թէ հինգ օր տաւջ երբ դուն կը կարէիր թեւ և սրունքս ես կ'աղօթէի որ Տէր Յիսուս Քրիստոս քու հոգիդ փրկէ...»

Երբ լսեցի այս աիկնոջ վկայութիւնը միշտ հոս ալլես չկրցայ նստիլ անդա: Ելայ, անցայ սրահին միւս կողմը և աիկնոջ ձեռքը բռնելով ըսի. «Տէրը օրհնէ քեզ սիրելի քոյրս, քու աղուդ աղթքը լսուած և պատասխանուած է: Ես եմ այն հրետայ աօգթորը, որուն համար քու Չարլիդ աղթեց, և անոր Փրկիչը հիմա իմ Փրկիչս է»:

«Վասնզի Աստուած այնպէս սիրեց աշխարհը, մինչեւ իր Միածին Որդին տուաւ, որպէսզի ամէն ով որ անոր հաւատայ չկորսուի, հապա յաւիտենական կեանք ունենայ» (Յովհ. 4:16):

Փարզմ. Խ. Թ. ՍԱՐԵԱՆ

(*) Շատեր ինծի կը հարցնեն թէ արդե՞հ այս պատմարիւնը իր բոլոր մանրամասնութիւնով իրական է: Այս առիթէն օգտուելով կը հաստատեմ թէ ինչ որ գրուած է բոլորն ալ իրական տեղի ունեցած իրականութիւն մըն է:

Տօգ. Մ. Լ. ԲՕՁՎԼԷԼԻ ԵԵՂԻՄԱԿԵ

Printed in Egypt by SAHAG-MESROB Press

Հ ա ղ է՝

K. T. S A R I A N ,
2 Rue Ahmed Pasha Hassanen,
Shoubra, Cairo,
Egypt.

Գ ի ն 1 Ե Ղ .

PRINTED IN EGYPT BY
SAHAG - MESROB PRESS
25 RUE TEWFIK CAIRO

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0171552

